

Sporen van twijfel

Marc van Opijnen

H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen en W.A. Wagenaar, *Dubieuze zaken. De psychologie van strafrechtelijk bewijs*, Amsterdam, Contact, 676 pagina's, f 49,40, ISBN 90-254-0432-4.

Het keurige middenstandsmeisje Nicole Lammerts heeft ruzie met haar vriend Danny Rijkbloem, een Surinaamse jongen met een strafblad die in gestolen auto's doet en wiens vader in de drugshandel zit. Als ze met haar ouders naar Danny's woning gaat om haar spullen op te halen, ontstaat er onenigheid. Danny trekt opeens een pistool en schiet Nicole's vader van korte afstand dood. De door Danny gewaarschuwde politie is snel ter plaatse en arresteert Rijkbloem. In hoger beroep wordt Rijkbloem uiteindelijk veroordeeld tot zeven jaar en tbs – dit laatste mede op basis van een rapport van het Pieter Baan Centrum.

Danny zelf echter geeft een heel andere lezing van het gebeurde: het was mevrouw Lammerts die tijdens de ruzie opeens een klein damespistool trok. Danny schrok en weerde haar af, tengevolge waarvan het pistool afging en de vrouw vanaf ongeveer twee meter haar echtgenoot dodelijk verwondde. Reeds bij zijn arrestatie eiste Rijkbloem (vergeefs) dat ook de vrouwen gefouilleerd zouden worden en de handen van de moeder onderzocht op kruitsporen.

Het schaarse bewijs geeft vrijwel geheel steun aan de lezing van Danny Rijkbloem: op de handen van Rijkbloem worden geen kruitsporen aangetroffen en ook op de wond van het slachtoffer zijn die niet te vinden. Dat betekent dat het schot van

bag, Van Koppen en Wagenaar hebben gebruikt bij hun onderzoek naar de 'psychologie van het strafrechtelijk bewijs'.

De zaak Rijkbloem is, in hun visie, een uitstekende illustratie van de gang van zaken in het Nederlandse strafproces: in de tenlastelegging presenteert de Officier van Justitie een verhaal over een boef, het door hem gepleegde misdrijf, zijn motief en de achtergronden. Een goed verhaal – zonder tegenstrijdigheden en lacunes – is op zich reeds het halve bewijs: uit onderzoek is gebleken dat de kansen van een verdachte op veroordeling bij een tenlastelegging in verhaalvolgorde twee keer zo hoog liggen dan wanneer de bewijsmiddelen in willekeurige volgorde worden gepresenteerd.

De andere helft van het bewijs wordt gevormd door met behulp van bewijsmiddelen het gepresenteerde verhaal te verankeren in – zoals het Wetboek van Strafvordering het uitdrukt – 'feiten of omstandigheden van algemene bekendheid die geen bewijs behoeven'. Voorbeelden van deze algemene regels in de zaak Danny Rijkbloem zijn: 'getuigen onder ede liegen zelden', 'nette mensen dragen geen pistolen bij zich', en 'eens een dief, altijd een dief'.

In de klassieke benadering die ten grondslag ligt aan het Wetboek van Strafvordering redeneert de rechter van feiten naar conclusies, waardoor een strikt logische controle van het eindoordeel (schuldig of niet schuldig) mogelijk is. De door de auteurs van *Dubieuze zaken* uit de praktijk gedestilleerde rechterlijke denkwijze staat daar recht tegenover: het verhaal is primair en de bewijsmiddelen zijn daarvoor alleen controlepunten.

Michiel Wijnbergh/Hollandse Hoo

trekking tot bewijsvragen heeft weinig zin: in bijna alle gevallen oordeelt de Hoge Raad dat dat geen juridische, maar feitelijke vragen zijn – en in de beslissingen daaromtrent zijn rechtbank en Hof vrijwel geheel vrij.

De thans toegepaste methode om tot een bewezenverklaring te komen, wordt niet bestreden, maar wel wordt er stevige kritiek geleverd op het feit dat wetgeving, inrichting van het strafproces en de in de loop der jaren ontstane jurisprudentie doen alsof de rechter op klassieke wijze redeneert van feiten naar conclusies. Het verdient derhalve aanbeveling om de huidige praktijk een betere wettelijke basis te geven.

Zo stellen Crombag cum suis onder meer voor de opsporingsfase duidelijker te scheiden van het gerechtelijk vooronderzoek en de definitie van onrechtmatig verkregen bewijs uit te breiden. Met betrekking tot dit laatste behelpten zij onder

tende magistratuur wordt door de auteurs niet ontkend, maar doet bij hen wel de vraag oproepen waarom aan efficiëntie een hogere prioriteit wordt gegeven dan aan rechtszekerheid. Een rechtszekerheid die daardoor steeds meer in botsing lijkt te komen met de beginselen van een goede procesorde, zoals neergelegd in artikel 6 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden.

Juristen, die er nogal eens van overtuigd lijken te zijn de wijsheid – en vooral de waarheid – in pacht te hebben, zullen wellicht geneigd zijn *Dubieuze zaken* als een recalcitrant werkstukje van die zeurderige Wagenaar en zijn vriendjes terzijde te leggen. Dat zou bijzonder onverstandig zijn.

De kwesties die door deze wetenschappers zijn aangedragen, wijzen daarvoor te overtuigend op een aantal structurele misstanden. Het Wetboek van Strafvordering is gesche

en. Dat betekent dat het schot van twee meter is afgevuurd (zoals Danny verklaart) en niet van een halve meter (zoals de dames beweren). Ook de hoek waarmee de kogel het lichaam is binnengedrongen, ondersteunt die veronderstelling. En een huls wordt niet gevonden – het wapen dat Rijkbloem gebruikt zou hebben, werpt hulzen uit, maar het type dat Danny beschreef als gebruikt door mevrouw Lammerts niet.

Het wapen is trouwens nooit gevonden. Nota bene zijn de getuigen tegen Rijkbloem belanghebbend: als de vrouwen Rijkbloem niet beschuldigen, zijn ze zelf verdacht. En de belangrijkste reden van het Pieter Baan Centrum om Rijkbloem als psychotisch te bestempelen, is het feit dat hij hardnekkig blijft ontkennen. Noch de rechtbank, noch het hof slagen er echter in (en proberen dat ook niet) uit te leggen hoe men toch tot een veroordeling heeft kunnen komen.

Aldus luidt, kort samengevat, één van de vijfendertig zaken die Crom-

punten.

De belangrijkste vragen die de rechter zich bij die controle dient te stellen, zijn: welk verhaal toets ik (dat van de tenlastelegging of dat van de verdediging, of is er misschien nog een andere mogelijkheid?); welke delen van het verhaal behoeven verankering; en, welke algemene regels zijn veilige ankers?

Uit de onderzochte zaken blijkt echter dat rechters nogal eens, en nota bene ongemotiveerd, belangrijk – doch niet in het verhaal passend – feitenmateriaal passeren, klakkeloos uitgaan van de absolute geldigheid van (vermeende) algemene regels, en ondeugdelijk of zelfs frauduleus onderzoek van de politie pardonneren. Ook krijgen alternatieve versies van 'het verhaal' vaak onvoldoende ruimte en wordt de verdediging ernstig beperkt in het bekritisieren van de versie van het Openbaar Ministerie ('U mag de getuige één vraag stellen, kiest u maar uit welke').

Het instellen van cassatie met be-

tot dit laatste bepleiten zij onder andere het aanleggen van strengere normen bij bekentenissen en een verbod op verklaringen van medeplichtigen en anonieme getuigen.

Daarnaast zou aan ambtsedige verklaringen een minder sterke bewijskracht moeten worden toegerekend dan thans het geval is en zou er een eind moeten komen aan het recht van het Openbaar Ministerie om een veto uit te spreken over getuigen die de verdediging wil horen. Ten slotte komen ook identificaties door getuigen uitgebreid aan de orde: dat blijft glad ijs, maar het stellen van strengere (controleerbare) regels zou al een hoop missers kunnen voorkomen.

Voor wat betreft het uiteindelijke vonnis wordt gepleit voor een uitbreiding van de motiveringsplicht, waaronder de verplichting om ook feitelijk verweer gemotiveerd te weerleggen.

Het feit dat een en ander een grotere tijds- en daarmee financiële druk zou leggen op staande en zit-

boek van Strafvordering is geschreven door juristen en de interpretatie en toepassing ervan geschiedt eveneens door juristen. Daarbij is en wordt onvoldoende rekening gehouden met de talloze psychologische factoren die een rol spelen bij verdachten, daders, getuigen, slachtoffers en rechters.

Dubieuze zaken is helder en begrijpelijk geschreven. Het boek is zo ingedeeld dat er niet constant heen en weer gebladerd hoeft te worden – waarbij de onderzochte zaken ook nog eens apart als bijlage zijn opgenomen. De schrijfstijl is smeug en toegankelijk, waarbij standpunten en meningen onverhuld en provocerend worden gebracht ('Dus moet de rechter als algemene regel hanteren dat psychiaters altijd gelijk hebben ook al debiteren zij flagrante onzin'), zonder dat deze overigens in enig geval ongefundeerd blijven. □

Marc van Opijnen is jurist en publicist.

BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/BOEKEN/

Kabaal in de kolommen

Bert Vuijsje

Jimmy Breslin, *Damon Runyon. A Life*, New York, Ticknor & Fields, 410 pagina's, f 59,40, ISBN 0 89919 984 4.

Het eerste serieuze boek over Damon Runyon verscheen tweeëndertig jaar na zijn dood, in 1978: *The World of Damon Runyon* door Tom Clark (Harper & Row). Het was een keurige biografie, waaruit je kon leren dat de chroniqueur van 'Broadway', de schepper van *Guys and Dolls* en die andere onsterfelijke verhalenbundels, eigenlijk geen schrijver was, maar journalist.

Toen zijn eerste novelle over

Broadway verscheen, was Runyon negenenvertig jaar oud en had hij meer dan drie decennia dagbladjournalistiek achter zich. Hij zou ook daarna, tot zijn dood in 1946, onafgebroken als verslaggever voor de kranten van William Randolph Hearst blijven werken.

In de nieuwe biografie *Damon Runyon. A Life* door Jimmy Breslin wordt het boek van Tom Clark zelfs niet genoemd. Breslin verklaart zelf op een van de eerste bladzijden waarom: 'Als je je eigen loftrumpet niet steekt, is er geen muziek.' Want Jimmy Breslin voelt zich, niet geheel zonder reden, de enige waardige opvolger van Damon Runyon, en als zodanig ver verheven boven academische pennelikkers als Tom Clark.

Breslin was net als Runyon verslaggever voor Hearst, werd vervolgens columnist van *The New York Herald Tribune* en later *Newsday*, en begon daarnaast boeken te schrijven, zoals de komische mafia-roman *The Gang That Couldn't Shoot Straight* en de heel wat minder grappige drugs-thriller *Forsaking All Others*, waarmee hij in 1982 liet zien dat de tijd definitief voorbij was dat er nog gelachen kon worden om de misdaad in New York. Dat laatste legt Breslin ook in dit boek nog eens uit: 'Tegenwoordig komt al het geld van crack-verkoop aan dertienjarigen, and I don't know how to make that bright and funny.'

Breslin beschrijft het leven van Damon Runyon bijna in romanvorm. Voor toekomstige Runyon-

pluizers is dat vervelend, want de auteur heeft klaarblijkelijk een hoop oorspronkelijke research verricht, maar verlaagt zich niet tot zoiets prozaïsch als bronvermelding, laat staan voetnoten of een bibliografie. Voor de liefhebbers van Runyons verhalen en voor geïnteresseerde krantenlezers in het algemeen biedt Breslins boek daarentegen een schat aan informatie en inzichten.

Beschouwers van de Nederlandse pers plegen wel eens te verwijzen naar 'grote-mensenlanden' als Groot-Brittannië en Amerika, waar de journalistiek op een veel professioneler niveau wordt beoefend dan bij ons. Ik mag dat zelf bij gelegenheden ook graag doen, al had ik gewaarschuwd moeten zijn door de >>

Bert Vuijsje is adjunct-hoofdredacteur van de Volkskrant.